

Dr. Kolláth György

A Távol-Keleten a halál színe a fehér. Nálunk a fekete. A médiabeli folklór egy nap alatt Fekete Angyalnak nevezte el azt az ifjú nőt, aki Pesten - úgymond - halálba segített több szerencsétlen embert. Az ügyről kínzóan keveset tudunk még. Mintha a döbbenettől jól kérdezni se mernénk. Mái nem nagyon érdekelt pl. senkit, hogy vajon az „elaltatott” emberek kérték-e ezt? Tudtak egyáltalán róla, mi lesz velük? Volt akár csak egyetlenegy

esetben is ún. élő végrendelet, amely alapján az „ítéletet végrehajtották”? Beszél valaki azelőtt vagy azután a hátramaradt hozzátartozókkal, s kifejezte vajon sajnálkozását a történetekért? Van dokumentált nyoma annak, hogy az elhunytak közül bárki is a „döntés” előtt élt volna a kezelés visszautasítását illető jogával? Vont le bárki is némi konzekvenciát a történetekért? Végül: mindössze az következne mindebből, hogy - ha már így mennek a dolgok - itthon is törvényesíteni kellene az euthanáziát? Mondván, hogy amit nem lehet megakadályozni, azt meg kell szervezni? Önmegnyugtatósként: olyanok leszünk, mint a hollandok!? A baj csak az, hogy mit sem ér, hogyha a holland szisztémából esetleg átvinnénk a halál esetére szóló önrendelkezést, de nem sietnénk előtte, utána és közben „humanizálni” egészségügyünket. Papíron ugyan megpróbálnánk talán megnövelni az emberek jogi esélyeit, csak hogy adná-e ez egy füst alatt életük több értelmét avagy jobb választását még akkor is, amikor üt az igazság órája? Izszonyúan nagy a csábítás most arra, hogy ha a társadalom 86%- a csakugyan euthanázia-párti, hát megkaphatja ezt, de nem lesz benne túl sok öröme! Dermesztő képmutatás az ma, hogy - hivatalosan - néhány megölt vagy balesetben elhunyt embert kivéve, a papírforma szerint mindenki természetes halállal hal meg. Még az az egy elkésérítő eset is, amely most jelentkezett, távolról sem emlékeztet az euthanáziára. Mármost, ha mindennek nincsen sokoldalú és katartikus tanulsága, akkor értelmetlenül halt meg pár tucatnyi ember. Ezek előrebocsátása mellett szeretnék elemezni néhány hazai és külföldi összefüggést.

? A holland parlament tavaly törvényt hozott az aktív euthanázia lehetőségéről és feltételeiről. Ez alkalmat ad arra, hogy a honi média időről-időre napirendre tűzze az élet és a halál mezsgyéjének kérdéseit. Az euthanázia egy szó; magyar megfelelője is csupán egy jelzős szerkezet - kegyes halál - ám mindez sokrétű, ellentmondásos fogalmat és megközelítéseket takar. Szokás ezt a fogalmat filozófiai, vallási, orvostikai és jogi aspektusból vizsgálni. Ez a cikk döntően (alkotmány)jogi elemzésre vállalkozik.

Természetes kiinduló pont lehet, hogy az állatvilágban a létezés maga az élet. De vajon az embernél is ugyanez, ugyanígy lenne? Szerintem nem egy az egyben azonos a helyzet. Az embernek ugyanis tudata van, sőt veleszületett méltósága is kell hogy legyen. Élete, sorsa belátására, sokrétű átélésére, önrendelkezésre képes és - talán - erre is van ítélve. Éppen az emberi méltóság joga, igénye folytán az emberi lét nem pusztán vegetatív „fennállás”, hanem bizonyos minőséget is kifejez, megkövetel. Egy állat sorsáról a rajta kívülálló erő dönt. Ezzel szemben egy ember életét, kilátásait, esélyeit nem pusztán a természet (az elmúlás), sem az isteni rendelés, hanem önmaga vagy egy másik ember, illetve közösség „verdiktje” is megszabhatja. Megkerülhetetlen kérdés, dilemma lehet így az, hogy - baj esetén - mégis, kinek az életéről, sorsáról, kockázatáról és felelősségéről van szó; ki dönt és ugyanő viseli-e a felelősséget is? Szerintem zsákutca az az ellentétpár, hogy vagy a személy a szuverén vagy a közösség; hanem a megoldást az osztott szerep, felelősség és garancia (tehát: az is-is) síkján érdemes keresnünk.

Sokszor ütközik egy-egy élethelyzet világnézeti, etikai, filozófiai, természettudományos és jogi vonatkozása. Gyakran a jog képtelen teljes felületen, abszolút igazságosan, minden esetre irányadóan megszabni a helyes magatartást, s annak konzekvenciáit. Ez a helyzet a kegyes halál esetében is.

Dr. Kolláth György

A magyar Alkotmány 54. § (1) bekezdése így szól:

„(1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”

Három megjegyzés tartozik ide:

- 1) Az alkotmánybírói felfogás és gyakorlat ezt a jogot ún. abszolút jognak tekinti.
- 2) Ez a jog volt az egyik döntő ok annak idején arra, hogy a halálbüntetést alkotmányellenessé nyilvánítsák.
- 3) Az idézett (1) bekezdés azonban nem perfekt, mivel nem lehet megtudni belőle, hogy mi számítana önkényes megfosztásnak, annak ki az alanya és mi a kerete, továbbá az élethez való jog szembekerülhet-e a méltóság jogával, s ha igen, mi a sorrend köztük?

Egészen kivételes az az alkotmány(jog)ban, hogy egy jog fennállása a „jogosultnak” egyszersmind kötelezettséget is jelent. Rendszerint az, ami X-nek jogot jelöl, az Y-nál vagy mindenki másnál kötelességgént jelenik meg, azaz az utóbbiaknak valamit tenniük vagy eltérniük kell. Nem állítható ezért, hogy az alkotmányos élet-jog automatikusan, feltétlenül élet-kötelességet is rak az egyénre; jóllehet több alkotmánybírói döntés szól az állam ún. életvédelmi kötelezettségéről. Ez pedig aligha azonosítható a jogszabályalkotás kötelességével.

Ha tehát a szabad polgárnak joga van az emberi méltóság(á)hoz, s ez nyilvánvalóan az emberi lét szélső(séges) helyzeteiben is fennáll, lévén az is abszolút jog, akkor vajon megelőzheti-e adott esetben és az ember választása szerint a méltóság joga az élet jogát? Szerintem igen, hiszen a demokratikus jogállam polgára nincs, nem lehet kiszolgáltatva vagy alapvetően alávetve az államnak, az orvosi prognózisnak, vagy az egyházi elveknek. Önmaga sorsáról dönteni neki kell, ám ez a döntés eltér, sőt meg is követel jogi metódusokat, stációkat, garanciákat. Miért és hogyan? 3 példa ad talán választ erre:

- 1) Adva van egy gyógyíthatatlan, iszonyúan szenvedő, végstádiumban lévő AIDS-beteg. Valaha 80 kg volt a súlya, kicsattant az egészségtől; ezzel szemben ma 25-30 kilós vegetatív roncs, akinek szinte minden gondolata a halál körül forog. Szervezete gyors ütemben kapitulál, esélye a gyógyulásra nincs, fájdalmai elviselhetetlenek. Kérheti-e azt a bizonyos, megváltást jelentő végső injekciót, külső segítséget az eltávozáshoz. Ma, itthon, a hazai jog szerint: nem.
- 2) Tekintve, hogy az euthanázia nem csupán orvosi kérdés, az az eset is felidézhető, hogy halálba segíthette volna-e a reménytelenül szenvedő gyermekét a szülő, ha tényleg nem volt esély a gyógyulásra, viszont bárki beleörülhet abba, hogy hiába adná a saját életét cserébe, nem tud segíteni leányán! A magyar büntetőjog alapján nem úszhatta meg az elmarasztalást az édesanya. A ma ismert tények szerint nincs esélye büntetlenségre a Fekete Angyalnak sem, ha beszámíthatónak találják.
- 3) Ugyanakkor a személy önrendelkezése jelentheti-e azt is, hogy egy 18 éves csalódott szerelmes alanyi jogon követelné az utolsó injekciót, avagy egy szekta kijelentse, hogy a közösségük vallási meggyőződése a kollektív öngyilkosságot követi, s – úgymond – senkinek semmi köze ehhez? Nyilvánvalóan „nem” a felelet e két, konkrét kérdésre. Meddig terjedhet, mire vonatkozhat tehát az önrendelkezés? Ennek sem látjuk a reális, egzakt határait, normáit!

Nem állítható, hogy a magyar jog semmit sem mond az euthanáziáról. Részben a Btk. (az 1978. évi IV. tv.), továbbá az egészségügyi törvény (az 1997. évi CLIV. tv.) ad ide kapcsolódó szabályokat. Ezek rövid summázata a következő:

Dr. Kolláth György

1) A Btk. szerint (166. és 168. §-ok) az, aki mást a halálba segít, emberölést követ el, vagy – enyhébb megítélésű esetként – „öngyilkosságban közreműködés” címén felel büntetett miatt, s kaphat akár 5 évig terjedő szabadságvesztést is. A Btk. nem tesz különbséget az aktív és a passzív euthanázia között; már persze, ha az élet kioltására irányuló szándék fennáll. E körben a Btk. nem ismer olyan páciens önröndelkezést, amely büntetlenséget szavatolna. Szerintem így, itt és ezért az Alkotmány és a Btk. nincs egymással kellő szinkronban.

2) Az egészségügyi törvény differenciáltan, de kissé zavarba ejtően eklektikus, óvatos kompromisszumot kifejező jogi megoldást ad minderre. Egyfelől rögzíti (Eütv. 10. §), hogy a páciens megilleti „az emberi méltósághoz való jog” (is), de ezt csak egyféle részjogosítványnak tekinti, s nem az Alkotmány kategóriája szerint használja, intézményesíti. Így az Eütv. szerint e jog része pl. az, hogy tisztességesen kommunikáljanak a beteggel, „csak méltányolható okból és ideig” várakoztassák. Ám az, hogy a méltóság mi minden mást is jelentene és feltételezne, az e törvényből nem következik. Külön betegjog szól így pl. az intézmény elhagyásának jogáról, az önröndelkezéshez való – szintűgy korlátozott körű, részjogosítvány karakterű lehetőség – jogáról, s önálló tétel itt az ellátás visszautasításának joga is. Közvetlen összefüggése ennek van az euthanázia jogi stációival. Gyakorlati okból ide néhány egészségügyi típushelyzet felvázolása szükséges. Így:

a) Aktív euthanáziának számít, ha a beteget kérésére, megfelelő, előzetes eljárás után tevőlegesen átsegítik a „túlso partra” (pl. egy injekció révén).

b) Bejárta a világot az a képkocka, amelyen egy szinte mozgásképtelen beteg szívószál útján fogyasztja el az odakészített koktélt, amelyben cian van. Ki tudja, hogy ez aktív vagy passzív kegyes halálnak számít-e?

c) Van arra is példa, hogy a gyógyíthatatlan, rohamosan rosszabbodó beteg adekvát kezelését beszüntetik, legfeljebb csupán fájdalomcsillapítót adnak neki, azt is olyan, mind nagyobb dózisban, hogy az akarva-akaratlanul közelebb hozza az elmúlást. Van példa arra is, hogy egy ponton túl – visszafordíthatatlan egészségromlás esetén – kikapcsolják a szervezetet mesterségesen életben tartó gépet. A köznyelv néha azt tartja, hogy – úgymond – már lemondtak az orvosok is a páciensről. Ember legyen a talpán, aki – legalább ebben a körben – az euthanáziát meg tudja jeleníteni.

d) Végül, sokszor előfordul, hogy orvosilag már nincs mit tenni, a betegnek nem kezelésre, hanem csupán ápolásra van szüksége, s ezzel mindenki tisztában is van. Ilyenkor „kiadják” a beteget, hazaengedik, hogy szeretetben, emberi törődésben legyen része; mást úgyse lehet tenni. Néha, ilyen esetben nem orvos, hanem családtag vet véget – kívánságra – a szenvedésnek.

A magyar egészségügyi jog nem számol a kegyes halál sokfajta, rossz szóval jellemezve „életszerű” előfordulásával. Az Eü.tv. 20-22. §-sai bonyolult, kompromisszumos keretek között adnak módot arra, hogy a páciens negatív elrendezze önmaga sorsát. A részletek – nyilvánvalóan – jogi szakcikkbe valók. Számunkra itt az a lényeg, hogy az alapfeltétel az „olyan súlyos betegség fennállása, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül megfelelő egészségügyi ellátás mellett is halálhoz vezet és gyógyíthatatlan. E feltétel megléte esetén – bonyolult eljárás végén –, a betegség természetes „lefolyását” teszik lehetővé, s ennek érdekében az életfenntartó vagy életmentő beavatkozás is visszautasítható. A szabályozás nem tesz egyenlőségielt a cselekvőképes és a cselekvőképtelen (pl. gyermekkorú) személy visszautasítási joga közé. Láthatóan; a magyar jog csak egy nagyon korlátozott, passzív jogot, esélyt ad a páciensnek az önröndelkezésre. Erre mondja a szakzsargon bődületes ambivalenciával, hogy ez az un. önkéntes passzív euthanázia. Szerintem ez kevés, illetve az Alkotmány röndelkezésével nincs feltétlenül összhangban.

Dr. Kolláth György

Közismert, hogy a jogkereső közvélemény 8 éve várja az Alkotmánybíróság (AB) határozatát az euthanázia jogi „megfelelőségéről”. Azt hiszem túl sokat várnak a testülettől, amely – újfajta karaktere szerint – nem okvetlenül kíván élet és halál ura lenni. Az AB – nekem úgy tűnik – a közvélekedésben kezd a bűnbak, a mumus avagy a kelletlen politikai mérlegelő, netán a trójai faló lenni. Nem lehet könnyű ezt megélni, s amúgy is képtelenség lenne egy sikerorientált AB, és egy kudarckerülő kormányzat. Az AB kompetenciája kötött. Leegyszerűsítve – megfelelő indítványok alapján – két dolgot tehet e körben az AB. Egyfelől értelmezheti az Alkotmány 54. § (1) bekezdését, s abban az élet-jog és a méltóság jogának kapcsolatát, esetleges ütközését, illetve rangsorát. Másrészt elbírálhatja, hogy a Btk. és az Eü.tv. az említett körben alkotmányosan megfelelő-e vagy fogyatékos (mint volt korábban pl. a terhesség-megszakítás jogi konstrukciója), s az utóbbi esetben belenyúlhat e két törvénybe, s jogalkotási kötelezettséget is előírhat a parlament számára. Egy előre mutató AB-határozat tehát tartalmazhatja a vonatkozó alkotmányos elveket és kereteket, ezek összefüggését és a jogi garanciák elegendő vagy továbbfejlesztendő minősítését, de alig(ha) mondhatja meg, hogy mi a teendő. A probléma egészével – ide értve a végső döntést megelőző lépések, szükségletek, intézmények és preventív formák megteremtését is – a törvényhozásnak és a kormánynak kell szembenéznie.

Azt megítélheti az AB, hogy az emberhez méltó élet kizártsága esetén van-e jogunk a „méltó halálhoz” is?! Ez a megítélés alkalmasint alapul veszi, hogy ami az egyik ponton jog, az a másikon kötelezettség, tehát valakinek valamit ezután, ennek alapján tennie kell, vagy túrnie kötelező. De az törvényhozási autoritás, hogy ez mi legyen, minek vannak meg itthon a feltételei.

A holland példa egy lehetséges fejlődési irány. Ott ez nem szélmalomharc, mivel gazdagon megvannak a méltó élet feltételei, társadalmi, egyházi és közintézményei, sőt sokrétűen működnek azok a civil formák is, amelyek a bajban lévő ember biztos támaszát jelentik. Itthon mindebből alig valami létezik, ezért jogi önbecsapás lenne a holland szisztémát meghonosítani annak feltételei, intézményei, más hazai dolgokkal is összehangolt rendje nélkül. Ezért gondolom, hogy az AB megteszi a tőle telhetőt az Alkotmány, a Btk. és az Eütv. együttes elemzésével, a jogi felülvizsgálat alkotmányos megalapozásával; s erre nem kell még újabb éveket várnunk. De az AB nem parlamenti felsőház, amely politizál, s ebben országgyűlést überel, hanem egy fontos tényező csupán a hatalom-megosztás rendszerében. Nem AB-kompetencia elsődlegesen megszabni, hogy mitől, meddig ember az ember! Nem igaz, hogy a jog mindig, mindenre tudja és megadja a választ.

Azt mondja a híres drámában a szellemében tiszta, de testében végletesen roncs férfi, hogy én nem meghalni akarok. Csupán nem tudok és nem is akarok így, méltóság nélkül élni. Ez már nem én vagyok. És a dráma végén jön a bíró, s kimondja, hogy akarata ellenére senki sem tartható „fogva” egy adott intézményben. Tehát, ha haza akar menni, s így lemond a kórházi kezeléstről, övé a döntés, mert övé a kockázat is, felmérve, hogy dialízis híján kb. 1 hét múlva a szervezete telítődik a méreggel, s ezért meghal. A jog sem keverheti össze az okot az okozattal, a döntést az érte való felelősséggel (Mégis kinek az élete?).

Így a jog – jobb híján – ad egyféle választ arra, amit – problémaként – nem a jog vagy annak hiánya keletkeztetett. Tény, hogy a jogi „felelet” nem mindig esik egybe a (természet)tudomány vagy a vallás törvényszerűségeivel. A tudomány pl. kimutatja, hogy az életösztön hihetetlen dolgokra képes. Csakhogy ebből nem következik, hogy akkor pedig az a döntő prioritás mindenki számára. A vallás(ok) axiómája, hogy a lét Istentől származik, ezért a végső döntés sem az egyén kezében van. Jogállamban az egyház tanítása, erkölcsi parancsa überelheti a törvényt; annál aki ezt vallja. De ez a hitelv súlytalan annál, aki másféle meggyőződést követ, mert senki sem erőltetheti rá másokra a maga világnézeti, lelkiismereti meggyőződését.

Dr. Kolláth György

Az Alkotmány 70/K §-a alapján lehetne – talán lesz is – itthon euthanázia-próbaper. Addig marad a (túl) szigorú jogi fenyegetettség, s a néha attól csendben, stikában eltérő „gyakorlat”.

Súlyos etikai, jogállami paradoxon, hogy ma nincs valódi végső önrendelkezés, csak végelgyengülés és sajátkezű finálé van. Fűlig Jimmyt már ne is hozzuk szóba! Ám, aki mégis önmagának mást képzel el, az olyan temetést kap, hogy míg él, el nem felejtí?!